

Woord vooraf

In het najaar van 2009 hebben gekozen vertegenwoordigers van de Nederlandse bevolking ermee ingestemd aan het uitvoerend apparaat van de overheid een budget van bijna 300 mld euro ter beschikking te stellen. De begrotingen van het Rijk, van instanties die de wettelijk verplichte sociale verzekeringen uitvoeren, van provincies en van andere decentrale overheden omvatten samen vele duizenden bladzijden. In deze stroom drukwerk proberen politiek verantwoordelijke bestuurders en hun ambtelijke penvoerders duidelijk te maken wat de verschillende onderdelen van de overheidsorganisatie willen bereiken, welke uitgaven daarvoor worden gedaan en hoe die uitgaven worden gefinancierd.

Wim Drees Stichting voor Openbare Financiën

Vanzelfsprekend zijn politici en hun ambtelijke medewerkers geneigd om plannen en de effecten van bestaand en nieuw beleid in een zo gunstig mogelijk daglicht te stellen. Die neiging is maar al te menselijk, en zij is als aandrift bij besluitvormingsprocessen in de collectieve sector goed verklaarbaar. Des te belangrijker is het dat begrotingscijfers en het overheidsbeleid met gepaste distantie worden gezien en geanalyseerd.

Met dat oogmerk heeft het bestuur van de in 2002 opgerichte Wim Drees Stichting voor Openbare Financiën (WDS) besloten om, te beginnen in 2003, een jaarboek uit te brengen. Het jaarboek dat u in handen hebt, is al weer het achtste in de reeks. De WDS ontplooit activiteiten met de bedoeling het publieke debat over de uitgaven en de ontvangsten van de overheid te stimuleren, door resultaten van onafhankelijk en wetenschappelijk integer onderzoek van de openbare financiën in bredere kring bekendheid te geven. Behalve dit jaarboek geeft de WDS daartoe het *Tijdschrift voor Openbare Financiën* uit. Iedere belangstellende kan de sinds 2006 verschenen afleveringen van het tijdschrift langs elektronische weg raadplegen op de website van de stichting: www.wimdreesstichting.nl. Daarnaast organiseert de WDS debatbijeenkomsten en zijn inmiddels drie monografieën in de reeks *Dreesforum* verschenen. In het najaar van 2010 – zo is de planning – verschijnt het vierde deel in deze reeks, met beschouwingen over de rapporten Brede Heroverwegingen, die op 1 april 2010 door het toen al demissionaire kabinet openbaar zijn gemaakt.

Structuur van het jaarboek

Zoals gebruikelijk zijn de hoofdstukken van het jaarboek gegroepeerd in twee blokken. Het eerste blok is georganiseerd naar bestuurslagen (het Rijk, de decentrale overheden en de Europese Unie) en naar sectoren (sociale zekerheid en zorg). Het omvat vijf hoofdstukken. Het eerste hoofdstuk presenteert een samenvattend beeld van de overheidsfinanciën, tegen de achtergrond van de Grote Recessie die de vaderlandse economie hard heeft geraakt. Vervolgens krijgen twee van de drie budgetdisciplinesectoren afzonderlijk aandacht. In hoofdstuk 2 de sociale zekerheid, en in hoofdstuk 3 de collectief gefinancierde gezondheidszorg. De centrale overheid zit in de sandwich tussen twee andere bestuurslagen: decentrale overheden (hoofdstuk 4) en de Europese Unie (hoofdstuk 5).

Het tweede blok omvat traditiegetrouw bijdragen over specifieke beleidsterreinen. Ditmaal staat het zoeklicht gericht op verbetering van het nationale belastingstelsel (hoofdstuk 6), het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (hoofdstuk 7) en het inkomensbeleid (hoofdstuk 8). Daaraan voorafgaand opent het jaarboek met een beknopte samenvatting van de voornaamste conclusies van ieder hoofdstuk.

Deadline

De auteurs hebben hun bijdrage in het algemeen gebaseerd op stukken die het kabinet op de derde dinsdag van september 2009 openbaar heeft gemaakt. De kopij van de hoofdstukken is per 1 april 2010 afgesloten. De weergave van wettelijke regelingen, belastingtarieven en dergelijke is in het algemeen naar de situatie per 1 januari 2010.

Dankbetuiging

De eindredactie is veel dank verschuldigd aan alle auteurs die een bijdrage aan deze achtste editie van het jaarboek hebben geleverd. Mevrouw A. Turlings (Sdu Uitgevers) heeft de productie van het jaarboek in goede banen geleid.

Flip de Kam

Arie Ros

Voornaamste bevindingen

C.A. de Kam

Voor de gehaaste lezer volgt hierna een samenvatting van opvallende bevindingen uit het *Jaarboek Overheidsfinanciën 2010*. Deze samenvatting is voor rekening van de eindredactie en komt niet op het conto van de auteurs van de afzonderlijke hoofdstukken.

Economie en overheidsfinanciën (hoofdstuk 1)

In zijn inleidende hoofdstuk plaatst *De Kam* de collectieve financiën in het frame van de economie. In 2009 is het bruto binnenlands product (bbp) met 4 procent gekrompen. Voor dit en het komende jaar voorziet het Centraal Planbureau een bescheiden economisch herstel. De gevolgen van de crisis voor de overheidsfinanciën zijn dramatisch. Bij zijn aantreden in februari 2007 mikt het kabinet-Balkenende IV op een begrotingsoverschot van 1 procent van het bbp (6 mld euro). De huidige raming voor 2011 toont een begrotingstekort van omstreeks 30 mld euro. Niet alleen het feitelijke saldo, ook het structurele – voor de conjunctuur geschoonde – saldo is aanzienlijk verslechterd. De belangrijkste onderliggende oorzaak is dat bij het opstellen van het regeerakkoord is uitgegaan van een achteraf gezien te hoge schatting van de potentiële economische groei.

In de jaren 2008–2011 loopt het beslag vanuit de collectieve sector op tot boven de 50 procent van het bbp. Vermoedelijk presenteert het *Centraal Economisch Plan 2010* nog een te rooskleurig beeld van de uitgavenontwikkeling, omdat te verwachten overschrijdingen van de uitgavenkaders slechts voor een deel worden gecompenseerd. Het Ministerie van Financiën en de Studiegroep Begrotingsruimte hebben het beleid uit de jaren 2007–2010 geëvalueerd:

- In 2008 is het uitgavenkader gehandhaafd, in 2009 en 2010 is het met 5,1 mld respectievelijk 6,0 mld euro overschreden; in deze overschrijdingen is berust om de schade aan de economie door de uitzonderlijk zware recessie niet te vergroten.
- Vooralsnog is slechts voor een half procent bbp aan houdbaarheidsverbeterende ingrepen gerealiseerd; het houdbaarheidstekort van de overheidsfinanciën is in de achter ons liggende kabinetsperiode alleen maar toegenomen, als uitkomst van demografie, economische crisis en politieke instabiliteit.

De systematiek van het trendmatige begrotingsbeleid – met bij de formatie afgesproken kaders voor uitgaven en inkomsten – blijkt kwetsbaar te zijn bij het (tussentijds) aantreden van een nieuw kabinet. Dit stelt uiteraard zijn eigen uitgavenkaders vast. Nog niet gecompenseerde overschrijdingen van het vorige kabinet worden bij deze gelegenheid echter gemakkelijk wit gewassen. In 2003 ging het per saldo om 0,6 mld euro, in 2007 om 3,6 mld euro. Ten tweede is de begrotingssystematiek in de afgelopen vijftien jaar tweemaal werkelijk op de proef gesteld: na de forse recessie aan het begin van deze eeuw en in het afgelopen jaar. In beide gevallen bleek het uitgavenkader niet houdbaar te zijn. Ten derde is bij het kader voor de zorguitgaven van jaar op jaar sprake van (forse) overschrijdingen. Cumulatief gaat het sinds 2007 om 3,2 mld euro, wanneer de tussentijdse ophoging bij de witwasoperatie tijdens de kabinetsformatie van 2007 wordt meegenomen.

De bedoelde overschrijdingen worden – in strijd met de begrotingsregels – inmiddels bijna als een vanzelfsprekendheid gecompenseerd met onderschrijdingen van de uitgavenkaders voor beide andere budgetdisciplinesectoren: de rijksbegroting in enge zin en de sociale zekerheid. Dit valt des te meer op, aangezien bij de zorguitgaven – op de noemer van ongewijzigd beleid – van meet af aan al wordt uitgegaan van een aanzienlijke stijging van de reële uitgaven. Voor andere terreinen van overheidszorg – zeg: onderwijs, wegen en infrastructuur – is van zo'n aan ongewijzigd beleid inherente uitgavengroei geen sprake.

De auteur beveelt aan in de financiële verantwoording van het volgende regeerakkoord een bufferreserve voor de zorguitgaven te vormen ter grootte van ten minste 4 mld euro. Deze reserve moet niet de vorm hebben van later toe te delen budgettaire ruimte, omdat die al snel wordt geclaimd voor allerlei wenselijk geachte intensiveringen. Het verdient de voorkeur in plaats daarvan bij regeerakkoord voor 4 mld euro aan concrete maatregelen – bezuinigingen, hogere eigen betalingen van zorggebruikers – vast te leggen, die achterwege kunnen blijven wanneer de (overige) zorguitgaven beneden de plafondwaarde voor de zorguitgaven blijven.

Medio maart 2010 publiceerde het CPB het gebruikelijke scenario voor de Nederlandse economie op middellange termijn. Op het basispad voor de periode 2011–2015 bedraagt de economische groei 1,5 procent per jaar, iets meer wanneer rekening wordt gehouden met het feit dat de economie uit het dal krabbelt. Bij het basispad daalt het begrotingstekort van 6,3 procent bbp in 2010 naar 2,9 procent bbp in 2015. Het saldo verbetert zowel door een hogere collectieve lastendrukquote (+1,8 procentpunt bbp) als door een lagere collectieve-uitgavenquote (–1,5 procentpunt bbp). Hoewel het tekort jaarlijks slinkt, stijgt de overheidsschuld bij een beleidsarm scenario door tot 74 procent van het bbp in 2015. Bij dit beeld van de collectieve financiën plaatst *De Kam* vijf kanttekeningen.

Ten eerste bedraagt de stijging van de belastingen van decentrale overheden bij veronderstelling slechts ¼ mld euro. Dit lijkt een onderschatting te zijn. Een tweede kanttekening betreft de waarde van de door het CPB ingezette macro-economische progressiefactor: de belastingopbrengst groeit 1,1 keer zo snel als het bbp. In de afgelopen tien jaar was deze factor gemiddeld lager dan 1. Mogelijk wordt de opbrengst van de belastingen bij ongewijzigd beleid dus overschat. Ten derde nemen de collectieve uitgaven onder de kaders tussen 2010 en 2015 in de projectie van het CPB met 'slechts' 14¾ mld euro toe. Het realiteitsgehalte van dit geprojecteerde uitgavenpad lijkt betwistbaar. Zo zouden de collectieve uitgaven voor openbaar bestuur

in deze periode dalen met 1,5 procentpunt tot 9,9 procent bbp. Mede hierdoor – dat is een vierde kanttekening – daalt de werkgelegenheid bij de overheid cumulatief met rond de tien-duizend arbeidsplaatsen. Politieke partijen die menen dat bij deze post omvangrijke besparingen zijn te realiseren, moeten zich goed realiseren dat het overheidsapparaat ook bij ongewijzigd beleid al krimpt. Een laatste kanttekening betreft de trend van de zorguitgaven: een extrapolatie van de recente groei, met als bijkomende ‘technische’ aanname dat de eigen betalingen van zorggebruikers stijgen van 3 mld euro in 2010 tot 7 mld euro in 2015. Doordat deze uitgangspunten zijn verwerkt in het referentiepado (bij ‘ongewijzigd’ beleid), beschikt een politieke partij die de bedoelde maatregelen afwijst in de komende kabinetsperiode over 4 mld euro minder budgettaire armslag.

De overheidsfinanciën blijken op de lange termijn niet houdbaar. Met de term ‘houdbaar’ bedoelen economen dat huidige en toekomstige generaties *in verhouding* tot het inkomen dat zij over het gehele leven gerekend verdienen hetzelfde profijt van het overheidsoptreden hebben, zonder dat de overheidsschuld oploopt. Aan deze voorwaarde is thans niet voldaan: latere generaties hebben in verhouding minder netto profijt. Dit komt, doordat de uitgaven een stuk sneller stijgen (vooral door de vergrijzing) dan de ontvangsten, terwijl de gasbaten wegvallen. Gevolg: stijgende tekorten op de begroting, een olopende staatsschuld en steeds zwaarder drukkende rentelasten. Toekomstige generaties draaien daar voor op.

Berekeningen van het Centraal Planbureau geven aan dat in 2015 een begrotingsoverschot van 1,5 procent van het bbp nodig is om de overheidsfinanciën in één kabinetsperiode houdbaar te maken. Een kleiner overschot (of een tekort) in 2015 impliceert dat daar na de komende kabinetsperiode nog aanvullende maatregelen voor nodig zijn. Gegeven het feitelijke deficit bij ongewijzigd beleid (bijna 3 procent bbp) bedraagt het houdbaarheidstekort dus 4,5 procent bbp. Een verbetering van het saldo in deze orde van grootte (29 mld euro) is nodig om in 2015 het houdbare saldo te realiseren. Anders gezegd, door bezuinigingen moeten de overheidsuitgaven vanaf 2015 permanent 29 mld euro lager liggen. Of de belastingen moeten permanent met eenzelfde bedrag worden opgeschroefd. Ook een combinatie van bezuinigingen en lastenverzwaringen is natuurlijk mogelijk.

In de maatschappelijke discussie is dat bedrag van 29 mld een heel eigen leven gaan leiden. Daarom kan het geen kwaad er nog eens aan te herinneren hoeveel onzekerheden kleven aan de CPB-projecties van economische groei en het uitgavenpado bij ‘ongewijzigd’ beleid. Hoe dan ook, politici staan voor de enorme uitdaging – aangenomen dat zij willen beginnen met het houdbaar maken van de overheidsfinanciën – om over de daarbij te volgen aanpak onderling overeenstemming te bereiken.

Sociale zekerheid (hoofdstuk 2)

De Beer, Van Gestel en Van der Meer signaleren dat het beroep op regelingen van sociale zekerheid sterk toeneemt. Deels is dit uiteraard een gevolg van de door de Grote Recessie fors opgelopen werkloosheid. De auteurs wijzen ook op andere, meer structurele oorzaken, zoals de groei van het aantal jongeren met een Wajong-uitkering. In hun bijdrage staan institutionele hervormingen van het stelsel gedurende de afgelopen dertig jaar centraal. Zij ontwarren de kluwen van opeenvolgende wetswijzigingen en constateren allereerst dat het zwaartepunt in het stelsel is verlegd van inkomensbescherming naar activering. Aanspraken zijn versoberd om

economisch niet-actieven te prikkelen aan het werk te gaan. Sociale verzekeringen en de arbeidsvoorziening zijn systematisch op elkaar betrokken. De fusie van het Uitvoeringsinstituut werknemersverzekeringen en het Centrum voor Werk en Inkomen per 1 januari 2009 vormt het eindstation van deze ontwikkeling. De tweede grote lijn die bij de hervormingen in de sociale zekerheid en het arbeidsmarktbeleid valt te onderscheiden, is die van marktsturing. De groeiende invloed van het marktdenken komt bijvoorbeeld tot uiting in het proces van decollectivering, waarbij de verantwoordelijkheid voor sociale risico's geleidelijk verschuift van de staat naar sectoren of zelfs naar individuele werkgevers en werknemers. Een belangrijke consequentie van het marktdenken was dat de rol van de sociale partners in het domein van sociale verzekeringen en arbeidsvoorziening steeds verder is teruggedrongen.

Bij alle veranderingen was op een aantal punten sprake van opmerkelijke continuïteit. Misschien de belangrijkste constante was de permanente strijd over de verdeling van de verantwoordelijkheid voor sociale bescherming tussen overheid, sociale partners en private partijen. Daarnaast bestonden aanhoudende zorgen over de financiële houdbaarheid van het stelsel. Bij de arbeidsvoorziening was de gebrekkige effectiviteit een bron van voortdurende bekommernis. Het mankeert nog steeds aan informatie die broodnodig is om de doelmatigheid van het beleid te meten.

De laatstgenoemde oorzaak maakt het lastig om stellige uitspraken te doen over de vraag wat de vele veranderingen in de sociale zekerheid en het arbeidsmarktbeleid per saldo hebben opgeleverd. De arbeidsparticipatie is in de afgelopen drie decennia sterk gestegen. Het is echter de vraag of dit kwam door het gevoerde overheidsbeleid. Alle veranderingen in de afgelopen kwarteeuw hebben niet geleid tot grotere kansen voor werklozen en arbeidsongeschikt verklaarde personen om aan de slag te komen. De uitstroom uit de WAO/WIA is bijvoorbeeld onverminderd zeer gering: rond 2 procent.

De uitgaven aan sociale zekerheid zijn in de beschouwde periode meer dan gehalveerd. Dit resultaat is vooral behaald door de instroom in de uitkeringen te beperken en de uitkeringen te versoberen, in plaats van door de uitstroom te vergroten. De uitvoeringskosten – zowel in procenten van het in totaal uitgekeerde bedrag als in procenten van het met nieuwe uitkeringen gemoeide bedrag – zijn inmiddels zeer sterk gestegen.

Ondanks dertig jaar arbeidsmarktbeleid is nog steeds niet duidelijk waarom bepaalde groepen werkzoekenden voor kortere of langere tijd buitenspel staan en welke beleidsinstrumenten effectief zijn. Daarom achten de auteurs het raadzaam geen grote veranderingen meer door te voeren, totdat duidelijk is wat het effect en het rendement is van eerder doorgevoerde hervormingen in termen van uitkeringsvolume en in- en uitstroomkansen van verschillende doelgroepen. Zij noemen bezinning op de politieke besluitvorming dringend gewenst. Daarbij wordt de stem van uitvoerders, werkgevers en economisch inactieven veel te weinig gehoord.

Gezondheidszorg (hoofdstuk 3)

Groot en Maassen van den Brink blikken terug op het beleid van vier kabinetten-Balkenende ten aanzien van de zorgsector. Zij stellen vast dat opeenvolgende stelselwijzigingen uit de afgelopen acht jaar een fundamentele tegenstrijdigheid proberen te verzoenen. De nagestreefde vraagsturing en het recht op onbelemmerde toegang tot zorgvoorzieningen drijven de uitgaven op, terwijl die moeten (blijven) passen binnen een beperkt financieel kader. Dat lukt slecht. Het in verhouding ruim bemeten Budgettair Kader Zorg (BKZ) wordt vrijwel voortdurend overschreden. Inmiddels komt het Nederlandse zorgsysteem in de *Euro Health Consumer Index* als beste uit de bus.

Bij de *curatieve zorg* mikken beleidsmakers op vrije prijsvorming voor steeds meer verrichtingen in het ziekenhuis. Aan deze beleidsinzet kleeft het risico dat de uitgaven onbeheersbaar worden. Om dit te voorkomen eist de overheid dat de uitgaven van alle ziekenhuizen samen binnen een vooraf vastgesteld macrobudget voor de ziekenhuiszorg blijven. Dit brengt ziekenhuisbestuurders in een onmogelijke positie. Het gezamenlijke belang van alle instellingen uit de sector is om binnen het macrobudget te blijven. Elk individueel ziekenhuis is er echter bij gebaat de eigen productie zoveel mogelijk op te voeren. Om destructieve concurrentie van ziekenhuizen te voorkomen en zijn begroting op orde te houden had minister Klink volgens de auteurs beter de financiële risico's voor de zorgverzekeraars kunnen vergroten, door de zogeheten macronacalculatie af te schaffen. In samenhang hiermee zou de wettelijke 50/50-verdeling tussen de opbrengst van nominale premies en inkomensafhankelijke bijdragen voor de Zorgverzekeringwet moeten worden losgelaten. Voortaan zou de overheid uitsluitend verantwoordelijk zijn voor het vaststellen van de inkomensafhankelijke Zwv-bijdrage. Vallen de ziekenhuisuitgaven tegen, dan zullen zorgverzekeraars die hogere uitgaven in hun nominale premie moeten verwerken. Dit maakt discussies over hoogte en overschrijding van het BKZ in principe overbodig. Toch blijft de schatkist ook nu nog risico lopen, omdat sterk stijgende nominale Zwv-premies voor een ruime meerderheid van de zorgverzekerden zouden worden gecompenseerd via de zorgtoeslag.

De uitgaven voor *langdurige zorg* worden nog steeds hoofdzakelijk gefinancierd via de Algemene Wet Bijzondere Ziektekosten. Net zoals bij de Algemene Ouderdomswet is ook bij deze volksverzekering evenwel sprake van sluipende fiscalisering. Over de problemen van de *caresector* is iedereen het wel eens: de kosten rijzen de pan uit en er bestaat onvrede over de kwaliteit van de zorg. De auteurs geven met het oog op betere kostenbeheersing drie maatregelen in overweging: (1) striktere indicatiestelling, (2) betere controle op de besteding van het persoonsgebonden budget, en (3) invoering van een vermogenstoets in de AWBZ. Op wat langere termijn kunnen de via deze wet gefinancierde voorzieningen grotendeels worden herverkaveld over zorgverzekeraars (zorg) en gemeenten (welzijn, maatschappelijke ondersteuning).

Jongere generaties zullen moeten gaan sparen voor ouderenzorg, vergelijkbaar met de bestaande opzet van kapitaalgedekte aanvullende pensioenen.

Tot slot bespreken de auteurs twee beleidsopties om de steigerende zorguitgaven beter in toom te houden: beperking van het recht op zorg en beperking van het verzekerde pakket. Zij pleiten ervoor de ziektekostenverzekering in te snoeren tot dekking voor onverwachte en hoge uitgaven, die mensen niet direct uit hun eigen inkomen kunnen opvangen. Kleine en reguliere uitgaven kunnen voor eigen rekening komen. Wanneer patiënten bijvoorbeeld het inschrijf-

tarief van de huisarts (€ 52 per jaar) zelf gaan betalen, wordt jaarlijks ruim 0,8 mld euro op de zorguitgaven bespaard. Ook is het mogelijk een hogere eigen bijdrage te vragen voor verstrekkingen die niet op genezing, maar op verbetering van welzijn zijn gericht.

Decentrale overheden (hoofdstuk 4)

Gemeenten, provincies en waterschappen verzorgen een groot deel van de door de overheid georganiseerde voorzieningen. *Allers* en *Hoeben* bespreken enkele ontwikkelingen in de financiële huishouding van deze decentrale overheden.

In de periode 1990–2007 schommelde het aandeel van de uitgaven van *gemeenten* in het bbp steeds rondom 11 procent. Het belang van eigen belastingen en heffingen in de totale ontvangsten van gemeenten groeide van 10 procent in 1990 tot bijna 15 procent in 2009. De betekenis van de algemene uitkering is eveneens flink toegenomen. Hiertegenover staat een daling van het aandeel van de specifieke uitkeringen van 61 procent in 1990 naar 22 procent in 2009. Dit komt onder andere door de overheveling van specifieke uitkeringen naar de algemene uitkering. Maar de gegroeide relatieve omvang van de algemene uitkering valt ook terug te voeren op de introductie (in 2008) van integratie- en decentralisatie-uitkeringen. Zij lopen mee in de algemene uitkering uit het gemeentefonds, maar hebben veel gemeen met specifieke uitkeringen en dragen zo bij aan de verrommeling van de financiële verhouding tussen het Rijk en de gemeenten. Het algemene karakter van het gemeentefonds wordt bovendien aangetast door de sterke aandrang van het Rijk om de autonome groei van het fonds (het zogeheten *accres*) voor bepaalde doelen in te zetten.

De afgelopen jaren hebben verschillende commissies aanbevelingen gedaan om het lokale belastinggebied flink te verruimen. Een studiecmissie van de Vereniging voor Belastingwetenschap concludeerde dat de in 2006 afgeschafte onroerendezaakbelasting voor gebruikers van woningen in ere kan worden hersteld. De verplichte vrijstellingen in de *ozb* zouden moeten vervallen. Minder voor de hand ligt de aanbeveling van deze commissie om gemeenten te laten meedelen in de opbrengst van een of meer rijksbelastingen. Bij deze constructie – *revenue sharing* – gaat het helemaal niet om eigen heffingen, waarvan het lokale en het provinciale bestuursniveau autonoom grondslag en tarief kunnen bepalen. Integendeel, *revenue sharing* is een variant op de aloude algemene uitkering – tot in de jaren tachtig werd het gemeentefonds gevoed met een vast percentage van de opbrengst van de rijksbelastingen. Uitbreiding van het decentrale belastinggebied zit overigens niet in het vat. Zij vereist sterkere knieën dan momenteel in Den Haag op voorraad zijn. Zou het lokale belastinggebied daadwerkelijk worden uitgebreid, dan ligt herinvoering van de *ozb* voor gebruikers van woningen inderdaad het meest voor de hand. Een andere mogelijkheid is de invoering van een gemeentelijk koppengeld, dat vergelijkbaar is met de ingezetenenheffing van de waterschappen. Aan een derde optie, de heffing van gemeentelijke opcenten op de inkomstenbelasting, zijn diverse praktische en politieke problemen verbonden, maar onze zuiderburen hebben daar een werkbare oplossing voor gevonden.

De begrote uitgaven van de *provincies* zijn in de tweede helft van de jaren nul sterk opgelopen (met 55 procent), hoofdzakelijk als gevolg van toenemende inkomsten, vooral uit ontvangen dividenden en opcenten op de motorrijtuigenbelasting. Bij de overige ontvangsten valt op dat het aandeel van de specifieke uitkeringen recent weer is gestegen van 41 naar 52 procent.

Deze stijging is veroorzaakt door een ruimer opgezette Brede doeluitkering verkeer en vervoer en door de totstandkoming van het Investeringsbudget landelijk gebied.

De financiering van de *waterschappen* wijkt af van die van gemeenten en provincies. De schappen bekostigen hun activiteiten nagenoeg geheel uit de opbrengst van eigen heffingen. Verschillende groepen betalen mee aan de kosten op basis van het belang dat zij worden geacht bij die activiteiten te hebben. Naarmate meer schappen bij deze kostentoedeling overstapten op de zogenaamde methode-Delfland, zijn in de periode 1998–2008 eigenaren van gebouwen en ingezetenen in verhouding aanzienlijk meer gaan betalen, ten gunste van de eigenaren van onbebouwde grond, die hun kostenaandeel zagen teruglopen van 31 tot 17 procent. Per 1 januari 2009 is de financiering van de schappen op een aantal punten veranderd. Het aandeel van de eigenaren ongebouwd liep hierdoor verder terug. Alle huishoudens zijn meer gaan betalen. *Allers* en *Hoeben* presenteren de lastenstijging voor een aantal huishoudentypen. Voor een eenpersoonshuishouden in een koopwoning met een WOZ-waarde van € 200.000 bedroeg de lastenstijging bijvoorbeeld 18 procent. Omdat het bedrag van de zuiveringsheffing (verving de vroegere verontreinigingsheffing) van 2008 op 2009 is gedaald, zagen grote vervuilers hun lasten sterker dalen dan kleine vervuilers. Het lijkt onwaarschijnlijk dat al deze mutaties in verschuldigde heffingen de wetgever bij de modernisering van de Waterschapswet helder voor ogen hebben gestaan.

Publieke verantwoording over Europees geld (hoofdstuk 5)

Na het decentrale bestuursniveau krijgt het bovenationale niveau aandacht. *Van Roozendaal* bespreekt de verantwoording die de Europese Unie aan haar inwoners aflegt over de manier waarop de eigen middelen worden ontvangen en uitgegeven. De EU verkrijgt haar middelen uit verschillende soorten afdrachten van de lidstaten. In 2008 droeg Nederland voor bijna 6,9 mld euro (6 procent) aan de totale ontvangsten van de Unie bij. Het ontving uit Brussel nog geen 2,3 mld euro retour. De negatieve nettopositie van ons land bedroeg dus 4,6 mld euro. Alleen Duitsland droeg per saldo meer aan de Unie bij (11,3 mld euro). De positieve nettopositie (meer ontvangsten dan afdrachten) was het gunstigst voor Griekenland, Polen, Portugal en Spanje.

Viervijfde deel van de EU-uitgaven is bestemd voor landbouw en cohesie. Deze geldstromen worden samen met de lidstaten in gedeeld beheer (*shared management*) uitgegeven. Dit betekent dat de Europese Commissie en de lidstaten samen verantwoordelijk zijn voor een correcte besteding van de gelden. Het resterende een vijfde deel van de Europese gelden voor de lidstaten wordt besteed in direct beheer (*direct management*) door de Commissie zelf. Vier instanties zijn betrokken bij het toezicht op rechtmatigheid en doelmatigheid van de geldstromen naar en vanuit Brussel: (1) de directoraten-generaal van de Europese Commissie, (2) het Europese antifraudebureau OLAF, (3) de Europese Rekenkamer en (4) nationale autoriteiten.

Elk van de circa veertig directoraten-generaal en diensten van de EC publiceert een *annual activity report* (jaarverslag), met een daarbij horende betrouwbaarheidsverklaring. Daarbij kunnen zij op bepaalde punten een voorbehoud maken. Geen enkel directoraat-generaal blijkt tot nu toe een expliciet oordeel te geven over het functioneren van de lidstaten bij de besteding van Europese gelden. Veel beschikbare informatie blijft onder de korenmaat. De Commissie produceert een syntheseverslag op basis van informatie uit de *annual activity*

reports. Dit verslag kent een aantal aantoonbare zwaktes. Zo ontbreekt informatie over de rechtmatigheid of doelmatigheid van het beleid in de lidstaten.

Lidstaten dienen geconstateerde onregelmatigheden te melden aan de fraudewaakhond OLAF. Het aantal meldingen van lidstaten – in relatie tot de afgedragen traditionele eigen middelen, en de uitgaven voor het landbouwbeleid en het structuurbeleid – toont opvallend grote verschillen, mede doordat lidstaten hun eigen interpretatie koesteren welke voorvallen zij als onregelmatigheid kwalificeren. Het stemt tot zorg dat de Commissie er niet in slaagt zulke interpretatie- en nalevingsverschillen uit de wereld te helpen.

De Europese Rekenkamer (ERK) rapporteert jaarlijks over de betrouwbaarheid van de rekeningen en de rechtmatigheid van de onderliggende transacties. Hiervoor gebruikt de ERK slechts een beperkte steekproef van waarnemingen. De kwaliteit van de rapportages wisselt en de aanpak bij de onderliggende onderzoeken loopt uiteen. Maar er zijn ook verbeteringen opgetreden. Desondanks is het geconstateerde foutenpercentage erg hoog, met name bij de cohesie-uitgaven (boven de 10 procent). Nog altijd heeft de helft van de Europese begroting een foutenpercentage van meer dan 2 procent.

Lidstaten dienen volgens een in 2007 gesloten akkoord sindsdien vóór 15 februari een *annual summary* in te leveren over beschikbare onderzoeken en verklaringen over de besteding van EU-gelden in het voorafgaande kalenderjaar. De Commissie maakt deze echter niet openbaar, omdat de lidstaten hiervoor geen toestemming geven. Drie landen maken hun *summary* vrijwillig openbaar: Finland, Nederland en Zweden. Het is niet uitgesloten dat de druk vanuit het Europees Parlement toeneemt om in deze teleurstellende situatie verbetering te brengen. Het Verdrag van Lissabon kent hiertoe aan het parlement nieuwe bevoegdheden toe.

Het fiscale stelsel van de toekomst (hoofdstuk 6)

Bovenberg en *Stevens* presenteren enkele hoofdlijnen van een in hun ogen dringend gewenste hervorming van het Nederlandse belastingstelsel. De auteurs concentreren zich daarbij op de inkomstenbelasting en de vennootschapsbelasting.

Zij pleiten voor een bijstelling van het karakter van de inkomstenbelasting in de richting van een consumptiebelasting, bij voorkeur binnen een Europese aanpak. Een belangrijke vereenvoudigingsmogelijkheid ligt besloten in de overstap op een variant van de vlaktaks. Bij een vlaktaks betaalt elke belastingplichtige hetzelfde tarief over zijn inkomen in box 1 (inkomen uit onderneming of dienstbetrekking, sociale uitkeringen en pensioen). De voordelen van een vlaktaks mogen niet worden overdreven; ze liggen vooral op de terreinen van de politieke binding, eenvoud in de uitvoering, grotere transparantie en bestrijding van tariefarbitrage. De vlaktaks voor box 1-inkomsten laat zich verder gemakkelijk verbinden met de invoering van een loonsomheffing tegen eenzelfde tarief, die fungeert als verrekenbare voorheffing voor de inkomstenbelasting. De vlaktaks kan worden aangevuld met specifieke heffingskortingen ten gunste van hooguit een derde van de bevolking aan de onderkant van het inkomensgebouw en een vermogensrendementsheffing voor bezitters van omvangrijke vermogens. Aan de bovenkant van het loongebouw kan eventueel een speciale opslag op het vlakke tarief worden gelegd.

De onevenwichtigheden in het eigenwoningregime worden in de visie van beide auteurs hersteld door het eigen huis onder de reikwijdte van de vermogensrendementsheffing (box 3) te brengen, aangevuld met een basisvrijstelling voor de waarde van de woning om het modale

eigenwoningbezit te blijven stimuleren. Pensioenen blijven belast via de omkeerregel, maar de faciliteit voor het sparen voor de oude dag wordt in omvang beperkt. Het uitkeringstarief na het bereiken van de AOW-leeftijd gaat omhoog, zodat de omkeerregel niet langer een subsidie geeft op het uitstellen van consumptie.

De vermogensrendementsheffing maakt geen onderscheid tussen verschillende soorten vermogen: pensioenen, het vrijgespaarde deel van de eigen woning en liquide besparingen worden op dezelfde manier belast. Deze vermogensbestanddelen kunnen worden ingepast in een generieke levensloopvrijstelling. Fiscaal gedreven belastingarbitrage in de financiële markten wordt zo de pas afgesneden.

De volksverzekeringen en de inkomensafhankelijke bijdrage voor de Zorgverzekeringswet worden in de visie van *Bovenberg* en *Stevens* gefiscaliseerd.

De auteurs schetsen als eindstation een stelsel met een uniform btw-tarief tussen 20 en 25 procent, een vlaktakstarief tussen 36 en 40 procent in box 1, een vermogensbelasting van 1 procent (box 3) en een vennootschapsbelastingtarief van 20 procent.

De Nederlandse vennootschapsbelasting heeft in nationaal opzicht uitstralingseffecten naar de inkomstenbelasting (tariefverschillen stimuleren de vlucht in de BV) en zij moet internationaal passen binnen het spectrum van de tussen landen nogal uiteenlopende (effectieve) belastingdruk. De discriminatie van het risicodragende eigen vermogen van vennootschappen (dividend niet aftrekbaar) in vergelijking met vreemd vermogen (rente op leningen wél aftrekbaar bij de winstbepaling) moet verdwijnen. Invoering van een forfaitaire winstaf trek op basis van het eigen vermogen van ondernemingen zou deze discriminatie kunnen tegengaan en zou er tevens voor zorgen dat marginale investeringsbeslissingen niet langer worden verstoord en dat ondernemerschap niet wordt ontmoedigd. Deze wijziging belast tegelijkertijd de bovennormale rendementen van in Nederland gevestigde ondernemingen.

Door over te stappen op een ondernemingswinstbelasting valt een grotere rechtsvormneutraliteit te bereiken, die bestaande belemmeringen en transitiekosten elimineert en de innovatiekracht van het vaderlandse bedrijfsleven versterkt.

Meer voor minder: het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (hoofdstuk 7)

In 2010 begint de voorbereiding van de *Financiële Perspectieven 2014–2020*. In dit document ligt de begroting van de Europese Unie voor de genoemde zevenjarige periode vast. Een groot deel van de EU-uitgaven is bestemd voor de financiering van het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid. *Peerlings* en *Dries* behandelen verleden en toekomst van het Europese landbouwbeleid. De doelstellingen van dit in de jaren vijftig en zestig van de grond gekomen beleid zijn: (1) verhoging van de productiviteit in de agrarische sector, (2) zo een redelijke levensstandaard bieden voor wie in die sector hun brood verdienen, (3) het stabiliseren van de prijsvorming op markten voor agrarische producten, (4) het verzekeren van voldoende aanbod, en (5) consumenten redelijke prijzen van landbouwproducten bieden. Een halve eeuw later neemt de landbouwsector in de nationale economie een veel minder prominente plaats in, de bijdrage van de sector aan de werkgelegenheid is in de meeste lidstaten relatief klein en agrarische producten nemen in het bestedingspatroon van consumenten een veel geringere plaats in dan destijds het geval was. Daarmee rijst de vraag in hoeverre de doelstellingen van het Europese landbouwbeleid vanuit nationale optiek nog relevant zijn.

De productiviteit van landbouw en veeteelt is met name in Nederland sterk gestegen, mede door schaalvergroting en intensivering, waarvan de nadelen geleidelijk steeds meer in het oog springen: dierziekten, aantasting van de leefomgeving. De tweede doelstelling is voor ons land van weinig betekenis, gezien de relatief hoge scholing van agrarische ondernemers en de reikwijdte van het stelsel van sociale zekerheid. Het belang van stabiele en redelijke voedselprijzen – de derde en de vijfde doelstelling – is fors verminderd, nu gezinnen nog maar 8 procent van hun inkomen aan landbouwproducten besteden. De vierde doelstelling – het verzekeren van voldoende aanbod – lijkt weinig relevant, gezien de wereldwijd lage prijzen voor agrarische producten en het nog grote potentieel om de productie uit te breiden.

Oorspronkelijk was het markt- en prijsbeleid het belangrijkste door de EU-autoriteiten ingezette instrumentarium. Om de prijs op een hoger dan marktconform niveau te stabiliseren werd de vraag kunstmatig opgevoerd (via exportsubsidies) en het totale aanbod verlaagd (via invoerbeperkingen). Deze handelsversturende maatregelen – de eerste pijler onder het Europese landbouwbeleid – liggen echter in toenemende mate onder vuur. Al een aantal jaren wordt de prijssteun onder druk van niet-EU-landen geleidelijk verminderd. Boeren ontvangen compensatie via directe inkomensbetalingen, de zogeheten bedrijfstoeslagen. De hoogte van deze betalingen is afgeleid van historische activiteiten en productieniveaus. Wel brokkelt deze inkomenssteun langzaam af, want hij wordt niet gecorrigeerd voor de inflatie. Een deel ervan mag bovendien worden afgeroomd voor vooraf door de EU goedgekeurde doelen van plattelandsbeleid. Dit heet modulatie. De via modulatie vrijgespeelde middelen komen ten goede aan de lidstaten waar ze zijn opgebracht. Naar verwachting zal de betekenis van prijsmaatregelen de komende jaren verder verminderen. De toekomst van de directe inkomenssteun is minder duidelijk.

Het plattelandsbeleid vormt de tweede pijler onder het Europese landbouwbeleid. Deze steun gaat naar ondernemers die maatregelen treffen met positieve effecten op natuur, landschap en leefomgeving.

Nog in 2010 komt de Europese Commissie met een mededeling over de toekomst van het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid. In de aanloop naar besluitvorming lijkt ons land in te zetten op verdere afbraak van prijssteun. Verder zouden directe inkomensbetalingen moeten worden omgevormd tot betalingen voor maatschappelijke diensten die de landbouwsector verleent. Deze inzet is begrijpelijk wanneer de doelstellingen van het Europese landbouwbeleid worden geëvalueerd met een Nederlandse bril op. Doordat de overige lidstaten in veel gevallen andere belangen hebben, staat te bezien in welk tempo de vaderlandse desiderata zullen worden gerealiseerd.

Inkomensbeleid (hoofdstuk 8)

In verkiezingstijd krijgt de verdelingsfunctie van het overheidsoptreden volop aandacht. Wie dragen hoeveel bij aan de financiering van collectieve voorzieningen en wie hebben daarvan in verhouding het meeste profijt? In het slothoofdstuk bespreken *Pommer*, *Wildeboer Schut* en *De Kam* de inkomensontwikkeling en het inkomensbeleid van de afgelopen tien jaar.

Inkomen geeft beschikkingsmacht over goederen en diensten en is in belangrijke mate medebepalend voor de kwaliteit van de leefsituatie van individuen en van het huishouden waarvan zij deel uitmaken. De daling van het nationale inkomen in 2009 met 4 procent heeft aanvaardelijk niet geresulteerd in een daarmee strokend welvaartsverlies van huishoudens. Initieel is de nationale verarming grotendeels opgevangen door bedrijven en zelfstandige ondernemers – die hun omzet en winstmarge zagen slinken –, en door de overheid, die heeft berust in sterk terugvallende belastingopbrengsten. Onvermijdelijk krijgen huishoudens op wat langere termijn de rekening van de Grote Recessie alsnog gepresenteerd, in de vorm van bezuinigingen en lastenverzwaringen.

De auteurs beklemtonen dat de marges voor het voeren van inkomensbeleid – gegeven de reeds door de overheid bewerkstelligde aanzienlijke herverdeling van inkomens – tamelijk smal zijn. Al geruime tijd aanvaardden beleidsmakers de bestaande inkomensongelijkheid als een feit. Wel leeft toegenomen maatschappelijk onbehagen over de ontwikkeling van de topinkomens, zowel in bedrijven als in delen van de (semi)publieke sector. Dit breed gedeelde ongenoegen heeft de wetgever tot nu toe niet aangespoord tot grote daadkracht. Wel is een poging gedaan enkele uitwassen via fiscale maatregelen af te straffen en is wetgeving in voorbereiding om de salarissen in de (semi)publieke sector in overeenstemming te brengen met de Balkenende-norm (130 procent van het ministersalaris plus enkele emolumenten).

De welvaartsontwikkeling van huishoudens wordt in hoge mate bepaald door het beloop van het nationale inkomen. Dit was in het afgelopen decennium nogal ongelijkmatig: een groei van gemiddeld bijna 5 procent per jaar in de periode 1997–2000, in de periode 2000–2005 gemiddeld minder dan 1 procent per jaar en in de periode 2005–2008 iets meer dan 2 procent per jaar. Over dit gehele elfjarige tijdvak gerekend zagen huishoudens hun vrij beschikbare aandeel van het nationale inkomen met tien punten teruglopen, tot 55 procent. De rest van het inkomen viel in 2008 toe aan bedrijven (11 procent) en de overheid (34 procent). De overheidsuitgaven voor goederen met individueel profijt, zoals zorg, onderwijs en openbaar vervoer, stegen in de periode 1997–2008 dubbel zo snel als het nationale inkomen. Huishoudens genieten deze voorzieningen in de vorm van niet vrij beschikbaar inkomen, dat is gebonden aan de consumptie van door de overheid beschikbaar gestelde voorzieningen. In feite is de ‘kotschool-economie’ hiermee flink opgerukt. Huishoudens hebben een deel van de achterblijvende groei van hun vrij beschikbare inkomen gecompenseerd door in te teren op eerder gevormde besparingen, of door schulden aan te gaan.

Het beschikbaar inkomen nam in de beschouwde periode met gemiddeld 1,6 procent per jaar toe. De spoeling werd dunner door de bevolkingsaanwas (deze slokte 0,5 procentpunt op) en de groei van het aantal huishoudens ten opzichte van de bevolkingsgroei. De gezinsverdunning hapte nog eens 0,4 procentpunt weg. Gerekend per huishouden groeide het inkomen in de periode 1997–2008 dus slechts met gemiddeld 0,7 procent per jaar.

De auteurs presenteren vervolgens een gedetailleerd beeld van het beloop van het gemiddelde besteedbare huishoudeninkomen over de periode 1997–2007. De inkomensontwikkeling was in zoverre evenwichtig dat alle onderscheiden huishoudenstypen er gemiddeld op vooruitgingen, al waren er ook duidelijke verschillen. Zo steeg het inkomen van tweeverdieners zonder kinderen aanzienlijk sterker dan gemiddeld.

De inkomensongelijkheid is in de jaren nul licht toegenomen, vooral doordat het aandeel van de top tien van de huishoudens is gegroeid. De toename van de inkomensongelijkheid wordt onderschat, doordat het Centraal Bureau voor de Statistiek hoofdzakelijk gebruik maakt van gegevens van de Belastingdienst, waardoor de invloed van belastingbesparende constructies, zoals de vlucht in de BV, buiten beeld blijft. De onderkant van de inkomensverdeling laat een betrekkelijk stabiel beeld zien. Volgens het basisbehoeftencriterium van het Sociaal en Cultureel Planbureau leeft steeds ongeveer 3 à 3,5 procent van de bevolking in armoede. Opvallend is het geringe percentage 65-plussers dat zich onder de armoedegrens bevindt.

Een internationale vergelijking bevestigt dat ons land bij de meest welvarende in Europa hoort. Dit blijkt ook uit de misère-index. Deze kijkt niet naar de productie per hoofd, maar let op het niveau van de werkloosheid, de inflatie en het begrotingstekort van de overheid. In 2008 boekte ons land op de misère-index de allerlaagste score.

Auteurs

Dr. M.A. Allers. Directeur, Centrum voor onderzoek van de economie van de lagere overheden (COELO) en Universitair hoofddocent, Rijksuniversiteit Groningen

Prof. dr. P.T. de Beer. Bijzonder hoogleraar Arbeidsverhoudingen, Universiteit van Amsterdam en verbonden aan het Amsterdams Instituut voor ArbeidsStudies (AIAS) en De Burcht (Centrum voor Arbeidsverhoudingen)

Prof. dr. A.L. Bovenberg. Netspar hoogleraar, Universiteit van Tilburg en plaatsvervangend kroonlid van de Sociaal-Economische Raad

Dr. L.K.E. Dries. Universitair docent, Leerstoelgroep Agrarische economie en plattelandsbeleid, Wageningen UR

Prof. dr. N.M. van Gestel. Bijzonder hoogleraar Nieuwe sturingsvormen in sociale zekerheid en arbeidsvoorziening, Universiteit van Tilburg, en Universitair hoofddocent Bedrijfswetenschappen, Radboud Universiteit Nijmegen

Prof. dr. W. Groot. Hoogleraar Gezondheidseconomie, Universiteit Maastricht, columnist bij o.a. *het Financieele Dagblad* en lid van de Raad voor de Volksgezondheid en Zorg

Dr. C. Hoeben. Onderzoeker, Centrum voor onderzoek van de economie van de lagere overheden (COELO), Rijksuniversiteit Groningen

Prof. dr. C.A. de Kam. Honorair hoogleraar Economie van de Publieke Sector, Faculteit Economie en Bedrijfskunde, Rijksuniversiteit Groningen

Prof. dr. H. Maassen van den Brink. Hoogleraar Economie, Universiteit van Amsterdam, columnist bij o.a. *het Financieele Dagblad* en lid van de Raad van Toezicht van het LUMC Leiden

Dr. M.J.S.M. van der Meer. Ten tijde van het schrijven van het hoofdstuk Universitair hoofddocent, Amsterdams Instituut voor ArbeidsStudies (AIAS) van de Universiteit van Amsterdam, momenteel directeur van het Expertisecentrum Beroepsonderwijs (ECBO)

Dr. ir. J.H.M. Peerlings. Universitair hoofddocent, Leerstoelgroep Agrarische economie en plattelandsbeleid, Wageningen UR

Drs. E.J. Pommer. Hoofd, Afdeling Quartaire Sector, Sociaal en Cultureel Planbureau

Dr. P.J.A.J. van Roozendaal. Projectleider bij de Algemene Rekenkamer. Hij leidt onderzoek naar besteding van Europese gelden, informatievoorziening over nieuw EU-beleid, en naleving en effecten van EU-beleid in Nederland

Prof. dr. L.G.M. Stevens. Emeritus hoogleraar, Erasmus Universiteit Rotterdam en kroonlid van de Sociaal-Economische Raad

Drs. J.M. Wildeboer Schut. Wetenschappelijk medewerker, Onderzoeksgroep Arbeid, Inkomen & Sociale Zekerheid, Sociaal en Cultureel Planbureau

Afkortingen

AAR	annual activity report (jaarverslag van directoraten-generaal van de EU)
AAW	Algemene Arbeidsongeschiktheidswet
ABC	allowance for business capital
Abw	Algemene bijstandswet
ACE	allowance for corporate equity
AFM	Autoriteit Financiële Markten
Anw	Algemene nabestaandenwet
AOW	Algemene Ouderdomswet
AWBZ	Algemene Wet Bijzondere Ziektekosten
AWIR	Algemene wet inkomensafhankelijke regelingen
bbp	bruto binnenlands product
BBV	Besluit begroting en verantwoording gemeenten en provincies
BKZ	Budgettair Kader Zorg (budgetdisciplinesector)
bni	bruto nationaal inkomen
btw	belasting over de toegevoegde waarde (omzetbelasting)
BV	besloten vennootschap
BZK	Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (Ministerie van –)
cao	collectieve arbeidsovereenkomst
CBIT	comprehensive business income tax
CBS	Centraal Bureau voor de Statistiek
CDA	Christen Democratisch Appel
CEP	Centraal Economisch Plan
COELO	Centrum voor Onderzoek van de Economie van de Lagere Overheden
CPB	Centraal Planbureau
CWI	Centrum voor Werk en Inkomen

DAS	déclaration d'assurance
DBC	diagnosebehandelcombinatie
DG	directoraat-generaal
DNB	De Nederlandsche Bank
Ecofin	Economische Zaken en Financiën (Raad van ministers van –)
EMU	Economische en Monetaire Unie
ERK	Europese Rekenkamer
EU	Europese Unie
EV	Economische Verkenning
GLB	Gemeenschappelijk Landbouwbeleid
IB	inkomstenbelasting
IBO	Interdepartementaal Beleidsonderzoek
ICT	informatie- en communicatietechnologie
IOAW	Wet inkomensvoorziening oudere en gedeeltelijk arbeidsongeschikte werkloze werknemers
IOAZ	Wet inkomensvoorziening oudere en gedeeltelijk arbeidsongeschikte gewezen zelfstandigen
IPO	Inkomenspanelonderzoek
IPO	Inter Provinciaal Overleg
IRO	individuele re-integratieovereenkomst
LNV	Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (Ministerie van –)
mep	macro-economische progressiefactor
mld	miljard
mln	miljoen
MLT	middellangetermijn(prognose)
NPM	New Public Management
OECD	Organisation for Economic Co-operation and Development
OEM	overige eigen middelen (van decentrale overheden)
OLAF	Office Européen de Lutte Anti-fraude
ozb	onroerendezaakbelasting(en)
pgb	persoonsgebonden budget
PvdA	Partij van de Arbeid
PVV	Partij voor de Vrijheid

Rbg-eng	rijksbegroting in enge zin (budgetdisciplinesector)
Rfv	Raad voor de financiële verhoudingen
RVZ	Raad voor de Volksgezondheid en Zorg
RWI	Raad voor Werk en Inkomen
RWW	Rijksgroepsregeling werkloze werknemers
SP	Socialistische Partij
SUWI	Structuur uitvoeringsorganisatie werk en inkomen
SVB	Sociale Verzekeringsbank
SVr	Sociale Verzekeringsraad
SZA	Sociale Zekerheid en Arbeidsmarkt (budgetdisciplinesector)
SZW	Sociale Zaken en Werkgelegenheid (Ministerie van –)
uvi	uitvoeringsinstelling
UWV	Uitvoeringsinstituut werknemersverzekeringen
VNG	Vereniging van Nederlandse Gemeenten
vpb	vennootschapsbelasting
VVD	Volkspartij voor Vrijheid en Democratie
VWS	Volksgezondheid, Welzijn en Sport (Ministerie van –)
Wajong	Wet werk en arbeidsondersteuning jonggehandicapten
WAO	Wet op de arbeidsongeschiktheidsverzekering
WAZ	Wet arbeidsongeschiktheidsverzekering zelfstandigen
WFR	Weekblad fiscaal recht
WGA	werkhervatting gedeeltelijk arbeidsgeschikten (Regeling –)
WIA	Wet werk en inkomen naar arbeidsvermogen
Wmo	Wet maatschappelijke ondersteuning
WOZ	(Wet) waardering onroerende zaken
WTO	World Trade Organization
WW	Werkloosheidswet
WWB	Wet werk en bijstand
Zvw	Zorgverzekeringswet
ZW	Ziektewet
zzp	zelfstandige zonder personeel